

Motion till riksdagen 2022/23:2392

av **Gudrun Nordborg m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2022/23:106 Skärpt syn på brott mot journalister och vissa andra samhällsnyttiga funktioner

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2022/23:106.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om en särskild straffskärpningsgrund för brott som begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om ett stärkt straffrättsligt skydd för hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar med akutintag av patienter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om ett stärkt straffrättsligt skydd för räddningstjänstpersonal och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Alla människor har rätt att arbeta i en trygg och säker arbetsmiljö som ger yrkesmässig och personlig utveckling, en arbetsmiljö som gör det möjligt att avsluta sitt yrkesliv med bibehållen fysisk och psykisk hälsa. Att människor, ofta i olika människovårdande eller klientnära yrken, utsätts för hot och våld i samband med sin yrkesutövning är inte acceptabelt. För att minimera riskerna för våld och hot i arbetslivet är det nödvändigt att respektive verksamhet har tillräckliga resurser och tillräckligt mycket personal för att förebygga och hantera konfliktsituationer. Vidare är väl inarbetade säkerhetsrutiner och ett kontinuerligt arbetsmiljöarbete av största vikt. Arbetsgivaren har ett ansvar för att ensamarbete i potentiellt hotfulla och våldsamma situationer ska undvikas.

Dessvärre har högerregeringens och Sverigedemokraternas senaste budget medfört kraftiga nedskärningar i skola, vård och omsorg. Regeringen har lagt 6 miljarder kronor på ökade generella statsbidrag för 2023 och ca 4 miljarder kronor på riktade statsbidrag till kommuner och regioner. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har meddelat att det behöver skjutas till 20 miljarder kronor 2023 för att kommuner och regioner ska kunna klara sin ekonomi och förhindra uppsägningar. Nedskärningarna drabbar redan utsatta välfärdsverksamheter och deras anställda och brukare.

Det finns även stora brister i arbetsmiljön på svensk arbetsmarknad. Utvecklingen under den borgerliga regeringen åren 2006–2014 innebar en kraftig försvagning av det förebyggande arbetsmiljöarbetet. Anslagen till Arbetsmiljöverket skars ned, medlen för den kvalificerade skyddsombudsutbildningen togs bort och Arbetslivsinstitutet lades ned. Under mandatperioden 2014–2018 genomförde Vänsterpartiet och S-MP-regeringen flera viktiga reformer på arbetsmiljöområdet: Arbetsmiljöverkets anslag förstärktes, det statliga bidraget för regionala skyddsombud utökades och en ny myndighet för arbetsmiljökunskap (Mynak) inrättades – en viktig och efterlängtd funktion som helt saknats i Sverige sedan den borgerliga regeringen lade ned Arbetslivsinstitutet. Därutöver vidtogs ett antal åtgärder för att stärka och utveckla arbetsmiljöarbetet: En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet togs fram i samråd med arbetsmarknadens parter (skr. 2015/16:80) och ett antal viktiga utredningar tillsattes. Sammantaget utgjorde dessa reformer och åtgärder en välbehövlig kursändring efter den borgerliga regerings högst medvetna försvagning av det förebyggande arbetsmiljöarbetet.

Under mandatperioden 2018–2022 prioriterades arbetsmiljöfrågorna ned som ett resultat av dels januariavtalet, dels de högerbudgetar som riksdagen röstade igenom. S-MP-regeringen vidtog dock några åtgärder för att stärka och utveckla arbetsmiljöarbetet. En ny arbetsmiljöstrategi togs fram (skr. 2020/21:92), Arbetsmiljöverket fick en mängd nya uppdrag och ett antal viktiga utredningar tillsattes och lämnade sina förslag (t.ex. SOU 2022:45).

Vänsterpartiet välkomnar de åtgärder som vidtogs 2014–2022 men kan konstatera att strategier, uppdrag och utredningar inte räcker. För att på allvar förbättra arbetsmiljön krävs betydligt mer, såväl resurser som förändrad lagstiftning. Enligt tidningen Arbetet, som granskat det svenska arbetsmiljöarbetet, satsar Sverige betydligt mindre på arbetsmiljö än våra nordiska grannländer sett till antalet sysselsatta. Sammantaget visar Arbetets granskning på allvarliga problem och brister inom det svenska arbetsmiljöarbetet, vilket i förlängningen hotar arbetstagares liv och hälsa (Arbetet 2021-01-27). För att motverka denna utveckling krävs kraftfulla åtgärder. Läs mer om våra förslag för en bättre arbetsmiljö i motion 2022/23:57. Om våra budgetförslag för en trygg välfärd för alla går att läsa i motion 2022/23:1299.

3 Regeringens förslag

I syfte att stärka det straffrättsliga skyddet för journalister föreslår regeringen i sin proposition att det ska införas en särskild straffskärpningsgrund för brott som begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik. För att stärka det straffrättsliga skyddet för utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner föreslår regeringen att straffbestämmelserna om våld eller hot mot tjänsteman och förgripelse mot tjänsteman ska

gälla också om någon förgriper sig mot en utövare av viss samhällsnyttig funktion i hans eller hennes tjänsteutövning. Med utövare av viss samhällsnyttig funktion avses hälso- och sjukvårdspersonal, socialtjänstpersonal, räddningstjänstpersonal och utbildningspersonal inom skolväsendet och högskolan. Regeringen föreslår även att maximistraffet för brott mot tystnadsplikt ska höjas och att det ska införas ett grovt brott mot tystnadsplikt. Vidare föreslås att stämpling till våld eller hot mot tjänsteman ska kriminaliseras. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2023.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Vi står delvis bakom regeringens förslag. Vår grundinställning är dock att straffskärpningar inte är det mest lämpliga sättet för att komma till rätta med vare sig hot mot demokratin, arbetsmiljöproblem eller budgetunderskott i välfärden. Här nedan redogör vi för de viktigaste av våra ställningstaganden gällande förslagen i den aktuella propositionen.

4.1 En särskild straffskärpningsgrund för brott mot journalister

Vi håller med regeringen om att angrepp mot journalister är ett allvarligt problem. Brott som begås mot en person på grund av att han eller hon har bedrivit journalistik är ett angrepp inte bara mot den som utsätts för brottet utan i förlängningen även mot demokratin och samhället.

De straffbestämmelser som i dag framför allt kan bli aktuella vid brott som begås mot journalister och andra som utövar sin yttrandefrihet är straffbestämmelserna i brottsbalken om misshandel (3 kap. 5 §), olaga hot (4 kap. 5 §), olaga integritetsintrång (4 kap. 6 c §), ofredande (4 kap. 7 §), förtal (5 kap. 1 §), förolämpning (5 kap. 3 §) och skadegörelse (12 kap. 1 §). Det är även tänkbart att upprepad brottslighet mot en journalist i vissa fall skulle kunna bedömas som olaga förföljelse (4 kap. 4 b §). För vissa brottsliga angrepp som sker i grundlagsskyddade medier kan särskilda straffbestämmelser i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen bli tillämpliga.

I brottsbalkens straffskärpningsbestämmelse (29 kap. 2 § BrB) räknas ett antal omständigheter upp som ska beaktas som försvårande vid bedömningen av ett brotts straffvärde. Här anges bl.a. hatbrottsmotiv, hedersmotiv, brottslighet i organiserad form, utnyttjande av någons svårighet att värja sig, hänsynslöshet och om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

På senare år har bestämmelsen om straffskärpningsgrunder utvidgats genom en rad lagändringar, senast i ett förslag som särskilt tar sikte på våldsamma uppgörelser bland kriminella (prop. 2022/23:53, mot. 2022/23:2333).

Flera remissinstanser har ifrågasatt det rimliga i att ständigt utvidga straffskärpningsbestämmelsen. Justitiekanslern framför att en alltför lång katalog av exemplifierande straffskärpningsgrunder innebär en risk för att andra försvårande omständigheter som inte räknas upp får mindre betydelse. Även Lagrådet skriver i sitt yttrande att de tidigare påtalat att regleringen i 29 kap. 2 § under senare år kommit att utvidgas till att innehålla en uppräkningslista av allt fler försvårande omständigheter för straffvärdebedömningen av tämligen varierande inriktning. Tillvägagångssättet innebär enligt Lagrådet en risk för att bestämmelsens generella och exemplifierande innebörd kan gå förlorad när allt fler

omständigheter särskilt ska pekas ut som generella straffskärpningsgrunder. Regleringen riskerar också att bli svåröverskådlig. Vänsterpartiet instämmer i såväl remissinstansernas som Lagrådets synpunkter på de återkommande utvidgningarna av straffskärpningsbestämmelsen. Vi har dock tidigare bl.a. stått bakom förslaget om en straffskärpningsgrund för brott som begås mot förtroendevalda (bet. 2019/20:JuU6). Vårt motiv var framförallt att brott mot förtroendevalda som begåtts på grund av uppdraget inte bara skadar brottsoffret utan även demokratin. Hot mot journalister skadar den fria åsiktsbildningen, granskningen av våra makthavare, public service och i förlängningen hela vårt demokratiska system. Det är ytterst allvarligt att journalister undviker att bevaka vissa grupper av individer och att skriva om viktiga samhällsfrågor på grund av hot och trakasserier. Vi står därför bakom förslaget om en särskild straffskärpningsgrund för brott som begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik. I grunden behöver dock det långsiktiga arbetet med att stärka demokratin för att komma till rätta med problemen intensifieras.

4.2 Stärkt straffrättsligt skydd för utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner

Vänsterpartiet har tidigare stått bakom regeringens förslag om att sabotage mot blåljusverksamhet, dvs. angrepp mot polis, räddningstjänst eller ambulanssjukvård, skulle bli ett särskilt brott (mot. 2019/20:110, bet. 2019/20:JuU8). Vi stod även bakom en proposition om ett förstärkt medarbetarskydd för polisanställda (mot. 2020/21:31).

Regeringen föreslår i den aktuella propositionen att straffbestämmelserna om våld eller hot mot tjänsteman och förgripelse mot tjänsteman ska gälla också om någon förgriper sig mot en utövare av viss samhällsnyttig funktion i hans eller hennes tjänsteutövning som hälso- och sjukvårdspersonal, socialtjänstpersonal, räddningstjänstpersonal och utbildningspersonal inom skolväsendet och högskolan. I dag faller myndighetsutövning, t.ex. att fatta ett beslut om socialbidrag eller betyg, under brottsbalkens bestämmelser om brott mot tjänsteman.

Angrepp mot de ovan angivna yrkesgrupperna kan vara straffbara enligt de allmänna bestämmelserna i brottsbalken, dvs. genom bestämmelserna om exempelvis misshandel (3 kap. 5 §), olaga hot (4 kap. 5 §), ofredande (4 kap. 7 §) och skadegörelse (12 kap. 1 §). Under senare år har det straffrättsliga skyddet mot hot, våld och kränkningar skärpts generellt. Exempelvis har straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott, som grovt olaga hot, skärpts. Vidare har straffbestämmelserna om olaga hot, ofredande, grovt förtal och förolämpning förtydligats. Bestämmelsen om olaga hot har även utvidgats så att det är straffbart att hota med fler typer av brottsliga gärningar. Dessa generella åtgärder är även av betydelse för de utövare av samhällsnyttiga funktioner som inte ägnar sig åt myndighetsutövning.

Bestämmelserna i 17 kap. 1, 2 och 4 §§ BrB straffbelägger gärningar som i huvudsak redan är straffbelagda genom andra bestämmelser. Deras syfte är att ge ett förstärkt straffskydd för åtgärder i myndighetsutövning. Enligt 17 kap. 1 § döms den som med våld eller hot om våld förgriper sig på en tjänsteman i hans eller hennes myndighetsutövning eller för att tvinga tjänstemannen till eller hindra honom eller henne från en åtgärd i myndighetsutövningen eller hämnas för en sådan åtgärd, för våld eller hot mot tjänsteman. Detsamma gäller den som på motsvarande sätt förgriper sig på

en tjänsteman som tidigare har utövat myndighet för vad han eller hon har gjort eller underlåtit i myndighetsutövningen. Enligt 17 kap. 2 § döms den som, på annat sätt än som anges i bestämmelsen om våld eller hot mot tjänsteman, otillbörligen utför en gärning som syftar till att tvinga eller hindra en tjänsteman i hans eller hennes myndighetsutövning eller att hämnas för en åtgärd i myndighetsutövning och som för tjänstemannen medför lidande, skada eller annan olägenhet, eller hotar med sådan gärning, för förgripelse mot tjänsteman. Bestämmelsen om våldsamt motstånd i 17 kap. 4 § är utformad på så sätt att den brottsliga gärningen består i att någon genom att sätta sig till motvärn eller annars med våld söker hindra en tjänsteman i hans eller hennes myndighetsutövning. I 17 kap. 5 § utsträcks kriminaliseringen enligt de tidigare nämnda paragraferna i 17 kap. till vissa ytterligare personkategorier som i detta avseende ska anses jämställda med utövare av myndighet. Det gäller dels den som enligt särskild föreskrift ska åtnjuta samma skydd som är förenat med myndighetsutövning (t.ex. väktare och taxichaufförer), dels den som är kallad att biträda förrättningsman vid åtgärd som omfattas av skydd som är förenat med myndighetsutövning.

Ett argument mot regeringens förslag om att utvidga våld mot tjänsteman är att det finns många fler yrkesgrupper som också är extra utsatta, vilket några remissinstanser påpekar. Vision skriver i sitt remissvar att bl.a. biblioteksassistenter och receptionister i hög utsträckning utsätts för våld eller hot om våld i sitt arbete. Enligt Fackförbundet ST behöver det utredas om fler yrkesgrupper än enligt förslaget, i synnerhet de statligt anställda som inte omfattas av redan befintlig lagstiftning, ska omfattas av ett förstärkt straffrättsligt skydd. Akavia och Akademikerförbundet SSR hade gärna sett en mer utförlig analys beträffande andra yrkesgrupper som inte utövar myndighet men ändå utsätts för hot och våld i sin yrkesutövning. Södertörns tingsrätt anser att det tydligare måste motiveras varför vissa samhällsnyttiga funktioner inte ska omfattas av det förstärkta straffrättsliga skyddet. Tingsrätten anger att det exempelvis framgår av underlaget att parkeringsvakter och brevbärare är utsatta för hot och våld. Lunds universitet (juridiska fakulteten) avstyrker förslaget bl.a. med motiveringen att det finns andra åtgärder än straffrättsliga som kan vara tillräckliga för att komma till rätta med problemet. Enligt universitetet är en alternativ åtgärd exempelvis förändringar i arbetsmiljölagstiftningen i syfte att minska utsattheten för våld och hot.

Vi ställer oss frågan var gränsen för våld mot tjänsteman ska gå och om regeringens nu aktuella förslag kommer att öppna upp för att ännu fler yrkesgrupper ska omfattas i framtiden. Samtidigt ser vi att utsattheten bland vissa yrkesgrupper är extra stor och att det därför kan vara rimligt med ett utökat straffrättsligt skydd. Vår grundläggande inställning är dock att våld och hot i arbetslivet i första hand ska förebyggas genom ett kraftfullt arbetsmiljöarbete och tillräckliga resurser för att personalen ska kunna utföra sitt arbete under goda villkor.

När det gäller personal inom socialtjänsten skriver Lagrådet i sitt yttrande att de efterfrågar ytterligare preciseringar av begreppet socialtjänst. Enligt Lagrådet bör det bl.a. utvecklas vilka andra verksamheter som ska omfattas av begreppet socialtjänst, utöver sådan verksamhet som sker med stöd av socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen om vård av missbrukare i vissa fall. Exempel på sådan verksamhet är socialnämndens medverkan i enlighet med föräldrabalken i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Ett annat exempel är den verksamhet som Statens institutionsstyrelse bedriver enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Enligt Lagrådet bör det också preciseras om all verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är avsedd att omfattas. Det bör

också klargöras hur verksamhet på asylboenden och verksamhet enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. förhåller sig till begreppet socialtjänst. Södertörns tingsrätt anser att det är svårt att överblicka vilka verksamheter som föreslås omfattas av begreppet personal inom socialtjänsten. Oklarheten innebär enligt tingsrätten att de föreslagna bestämmelserna blir svåra att tillämpa och att det kan ifrågasättas om förslaget lever upp till de krav på förutsebarhet och precision som gäller för lagtext på straffrättens område. Den breda definitionen av personal inom socialtjänsten riskerar enligt tingsrätten också att innebära svårförklarliga skillnader mellan olika samhällsnyttiga verksamheter. Vänsterpartiet instämmer i tingsrättens bedömning.

Enligt vår mening är det ytterst tveksamt om det är rimligt att utvidga våld och hot mot tjänsteman till att gälla skolpersonal. Självfallet är det mycket viktigt att våld och hot mot denna grupp förebyggs och bekämpas och att inträffade brott polisanmäls. Men att arbeta mer förebyggande så att våldsamma och hotfulla situationer uppstår i mindre utsträckning är en mycket bättre väg att gå än att utvidga den aktuella straffbestämmelsen. Vi anser att problematiken med våld och hot mot skolanställda i grunden handlar om att det behövs mer resurser i form av all möjlig personal till skolan. Utredningens förslag omfattar inte heller utbildningspersonal inom högskolan (SOU 2022:2). Vi ifrågasätter därför om beredningskravet är uppfyllt i den delen. Sveriges advokatsamfund skriver i sitt remissvar angående brott mot utbildningspersonal att förövarna till stor del är barn som inte är straffmyndiga. Advokatsamfundet anför att ett utökat straffrättsligt skydd i det avseendet blir utan verkan och att frågan är om andra åtgärder än lagstiftning hade förbättrat utbildningspersonalens arbetsituation på ett mer effektivt sätt. Svea hovrätt motsätter sig en ökad grad av straffrättsliga ingripanden mot elever eller patienter som på grund av omognad, psykiska funktionshinder eller annan orsak har ett utagerande och ibland våldsamt beteende. Vänsterpartiet instämmer i remissinstansernas bedömning. När det gäller hälso- och sjukvårdspersonal ser vi dock att de personalgrupper som arbetar med akutintag av patienter, i likhet med ambulanssjukvårdare, är extra utsatta för hot och våld. Detta gäller även personal inom räddningstjänsten. Därför anser vi att dessa yrkesgrupper bör ges ett stärkt straffrättsligt skydd.

4.3 Höjt maximistraff för brott mot tystnadsplikt och ett grovt brott mot tystnadsplikt

Regeringen föreslår att maximistraffet för brott mot tystnadsplikt ska höjas från fängelse i ett år till fängelse i två år. Regeringen föreslår också ett grovt brott, grovt brott mot tystnadsplikt, med fängelse i lägst sex månader och högst fyra år i straffskalan. Det grova brottet ska kräva uppsåt.

Flera remissinstanser påtalar att de föreslagna straffskärpningarna kommer att inverka negativt på meddelarfriheten samt även vara problematiska för de anställda som ska tillämpa sekretessbrytande regler och därmed riskerar att bli straffade om de gör fel. Akavia och Svenska Journalistförbundet avstyrker förslaget. Akavia anför att det är av vikt att det finns ett tydligt empiriskt stöd för att det finns behov av skärpta straff. Svenska Journalistförbundet anför att höjt straff visserligen kan leda till att korruption och andra problem inom den offentliga förvaltningen minskar men att det också finns de som har legitima skäl att bryta mot tystnadsplikten. Förbundet anger att dess medlemmar vittnar om att det blir svårare och svårare att få källor att lämna uppgifter med stöd av meddelarskydd då det finns en oro att drabbas av repressalier. Att skärpa straffet för

brott mot tystnadsplikt riskerar enligt förbundet att driva på den utvecklingen. Förbundet anför vidare att förslaget innebär en inskränkning av yttrandefriheten, vilket enligt regeringsformen kräver att en proportionalitetsavvägning görs. Justitiekanslern har ingen invändning mot förslaget att höja straffmaximum för brott mot tystnadsplikt men avstyrker förslaget att införa ett grovt brott. Justitiekanslern anför att utredningen inte analyserat vilka effekter förslaget att införa ett grovt brott kan tänkas medföra för allmänhetens benägenhet att använda sig av sin meddelarfrihet.

Regeringen skriver i sin proposition att eftersom ansvaret för meddelarbrott inte är kopplat till straffskalans utformning så begränsar förslaget inte möjligheterna att med stöd av meddelarfriheten lämna uppgifter för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium. Eftersom straffansvar för uppsåtligt brott mot tystnadsplikt förutsätter att uppsåtet omfattar det förhållandet att den rökta uppgiften inte får lämnas ut i det aktuella fallet så kommer enligt regeringen ingen anställd som gör fel av misstag att drabbas (s. 44). Vänsterpartiet kan förstå regeringens juridiska resonemang men anser samtidigt att det är paradoxalt att regeringen föreslår straffskärpningar för brott mot tystnadsplikten samtidigt som samma regering sannolikt kommer att lägga fram fler förslag om sekretessbrytande regler mellan olika myndigheter, t.ex. för att bekämpa brott. Den redan komplicerade lagstiftningen kring sekretess kommer därmed att bli ännu mer svårtillämpad för de yrkesgrupper som omfattas av reglerna. Uppsåtliga brott mot tystnadsplikten bör självfallet straffas. Dock är det enligt vår mening av yttersta vikt att meddelarfriheten inte inskränks så som vissa remissinstanser befarar. Vi står därför inte bakom regeringens förslag i denna del.

Sammanfattningsvis bör riksdagen avslå proposition 2022/23:106. Detta bör riksdagen besluta.

Regeringen bör återkomma med förslag om en särskild straffskärpningsgrund för brott som begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör återkomma med förslag om ett stärkt straffrättsligt skydd för hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar med akutintag av patienter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör återkomma med förslag om ett stärkt straffrättsligt skydd för räddningstjänstpersonal. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Guðrun Nordborg (V)

Nadja Awad (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Frida Tånghag (V)

Jessica Wetterling (V)